

HUKUK VE VİCDAN

Elif TARHAN*

Hukuk ve Vicdan Tanımları

Konu başlığı Hukuk ve Vicdan olunca, ilk adımda kavramların tanımlarını yaparak tartışmaya başlamak yol açıcı olabilir.

Hukuk tanımından başlarsak;

Birbirlerine çok yakın gibi görünseler de konumuzun hassaslığı gereği çok farklı sonuçlara yol açabilecek farklı hukuk tanımları daha başlangıçta ciddi bir engel oluşturuyor. Bu durumda, Kant'ın "hukukçular, hukukun tanımını aramaktalar" sözünü düşünerek en yalın ve tehlikeden uzak tanımla işe başlamak daha doğru görünüyor.

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre hukuk; "toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü."¹ Bu tanım hukukun bir bilim dalı olarak kabulünü de içeriyor. Ülkemizde TÜBİTAK da Frascati kılavuzuna² göre hukuku bir sosyal bilim olarak sınıflandırıyor. Aynı sözlük; vicdanı da, "kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten ve kişinin kendi ahlaki değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç"³ olarak tanımlıyor. Hemen tüm kültürlerde insanın Tanrı'ya açılan penceresi olarak betimlenen vicdan; kişinin iyi ve kötüyü ayırt etmesini sağlayarak hüküm veren bir iç muhakeme. Kelimenin etimolojik kökeni ise vecd⁴. İnsanın kendini aşması ve insanın her türlü dünyevi arzu ve isteğin üzerine çıkarak daha üst bir şuur haline gelmesini ifade ediyor.⁵

Vicdan üzerine söylenen sayısız aforizma, yazılan sayısız makale ve eser bir yana sadece Tolstoy'un Diriliş'i ile Dostoyevski'nin Suç ve Ceza'sı, insanlığın bu iki edebi doruk noktası bile insanlığın bu kavrama, vicdana ve onu anlamaya verdikleri önemi göstermeye yeterlidir. Ama dahası var.

"Ve Rab Allah adama emredip dedi, bahçenin her ağacından ye fakat iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yemeyeceksin". Elimizdeki en eski kutsal metinlerden Tevrat, daha ilk kısmında, insanın cennetten kovuluşunun nedeni olarak bu buyruğu dinlememesini gösterir. İnsan Tanrının buyruğunun dışına çıkar. Bugün vicdan kelimesi ile kodladığımız o yetiye sahip olma içgüdüüne teslim olur. İyi ve kötüyü ayırt edebilme yetisine. Vicdan Tanrı'nın gözünde insanın varoluş gerekçesi ve suçu oluyor. Ama suçu söz dinlememesin-

* Av. Yeditepe Üniversitesi Kamu Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi

1 "Hukuk."

2 "Frascati Kılavuzu," s.67.

3 "Vicdan."

4 Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, s.710.

5 Özön, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, s.898.

dedir. Yoksa “Ve Rab Allah dedi, işte adam iyi ve kötüyü bilmekle bizden biri gibi oldu” denilerek, aslında insanın, artık sahip olduğu bu yeti ile sonsuz bir kendini aşma potansiyeline ulaştığı da bildiriliyor.⁶

Amacımız elbette teolojik bir tartışma değil, ancak metnin yorumunun, bizi konumuzla ilgili bağlamda insanı insan yapan, onun doğasına içkin olan ilk yetinin vicdan olduğunu vurgulaması açısından anlamlı. Kolayca görüleceği üzere, vicdan daha çok teolojik söylem alanına ait bir kavram, ama bu durum, materyalist akımların vicdan kavramını tanımadığı şeklinde bir yanlış anlamaya yol açmamalı. Çünkü vicdan, niteliği gereği, insanın daha iyisini yapabilme yetisi varken bu iradeyi gösterip gösteremediği üzerinden bir muhakeme yürüterek hüküm verir. Ve bu hüküm, “o” insanın, “o” somut, “o” yaşayan insanın doğrudan kendi doğasının hükmüdür. Bu hükme uyduğu oranda insan kendi doğasına uygun davranmış ve kendi iyisini seçme iradesini göstererek kendini aşmayı başarmış olur.

Hukuk ve Vicdan İlişkisi

Daha kavramların tanımları ile başladığımız anda insan; hukuk ve vicdan ilişkisi üzerine yazılmış, Tevrat’tan başlayıp Suç ve Cezaya; ilk çağ filozoflarından bugün Bergson’a, Marx’a; öylesine zengin bir külliyatla karşılaşılıyor ki; güneşin altında söylenmedik söz kalmadı inanişine hak veresi geliyor.

Ve tüm bu okumalar, sonuçta insanlığın bu konuda hala temel bir soru etrafında kümelediğini gösteriyor. Aslında soru ilk elde basit görünüyor.

Şu;

Hukuk ile vicdan kavramları birbiri ile ilişkilendirilebilir mi?

Sokağa çıkıp her kime sorarsanız, bu konuda bir tartışma görünmüyor. Hukukun etimolojik kökenine bakarsak bu hiç de şaşırtıcı değil. Hukuk; haklar⁷ demek. Hak kelimesinin çoğulu. Hak ne? Arapça kökenli bu kelime, bir kimse için uygun düşen, bir kimse için gerekli olan demek. Adalet ve doğruluk anlamına geliyor.⁸ Dolayısıyla da aslında herkes için, bu bağlantı sadece çok açık değil, üstelik elzem de. Ancak sezgisel olarak net gibi görünen bu bağlantı, akademik bilimlerin ve felsefi akımların tartışma alanına girdiği ölçüde karmaşıklaşıyor.

Çünkü artık soru; dil değiştiriyor.

Ampirik, deneysel yöntemler kullanarak uygulanabilir, ölçülebilir sonuçlara ulaşan bir uygulama alanı, bir bilim dalı olarak hukuk, işi, spekülatif yöntem ve akıl yürütmelerle değer yargıları üzerine saptamalar yapmak olan bir disiplin tarafından eleştirilebilir, yargılanabilir, yönlendirilebilir mi?

6 *Kitabı Mukaddes*, Tekvin, Bab 2–3.

7 Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, s.310.

8 Özön, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, s.279.

Bilim ve Felsefenin Alan Mücadelesi

Soru sokaktan akademik alana taşındığında, hukuk vicdan ilişkisi, bilim ve felsefenin alan mücadelesine dönüşüyor. Vicdan üzerine düşünmek, edebi eserler yazmak, teolojik ya da felsefi çıkarsamalarda bulunmak, elbette uygarlık açısından gereklidir, Freud’un sözleriyle, uygarlık güzellik ve inceliğe de ihtiyaç duyar, ama işte sadece o kadar.⁹ Felsefe yapma! Bilimsel konu! gibi söylemlerin akademik ortamlarda dahi egemen dilin ayrılmaz parçaları olduğunu düşünürsek, günümüzde, bilim ile felsefe arasında, toplumsal algıda bilim lehine güçlü bir ön kabul olduğunu fark etmemek mümkün değil.

Bu noktada; bilim felsefe ayrımının tarihsel süreç içinde gelişimine göz atmak kaçınılmaz. İnsanlığın ilk uygarlık aşamalarında din, bilim ve felsefenin, buna sanatı da katmalıyız, birbirlerinden henüz ayrılmadığını ve tek bir kaynaktan köken aldıklarını sosyal antropolojinin bize sunduğu bilgiler ölçüsünde söyleyebiliyoruz.

Din ve sanat insanın doğayı aşma çabasıdır. Bunu, doğanın zorunluluklarını inkâr ederek ya da o zorunlulukları alt etme şeklinde değil, o zorunlulukları insani bir duyarlılıkla yeniden biçimlendirerek, gerçeği, yeniden, ama insani ve katlanılabilir bir şekilde yaratarak başarırlar.

Bilim de din ve sanat gibi, insanın doğayı aşma yöntemidir. Ama onlardan farklı olarak bu amacına, doğayı çözümlenerek, bilerek ve öğrendiklerini uygulanabilir teknik alanına aktararak doğayı zapt etme yoluyla ulaşmayı hedefler.

Ya felsefe? Felsefe ise, işte tam da bu güçlerini merkezileşmiş otoriter yapılarından alan din ve bilimin arasında kendine yaşam alanı bularak kendini var eder. Dinin kendisini dogma düzeyine indirgemeye, bilimin de deyim yerindeyse ruhsuz ve soğuk bir biçimcilikçe dönüştürme çabasına karşın bu iki alanın arasında kendini geliştirmeye bütünlüklü bir dünya görüşüne ulaşmaya çalışır.

Uygarlığın bu ana sütunlarının, birbirinden kopup ayrışması; ilk antik çağda hız kazanmaya başlasa da bilimin diğerleri üzerinde hegamonik bir tutum alması aslında çok daha yakın, 18.yy aydınlanma çağıyla derinleşen bir süreç. 1700 sonlarına dek, bugün anladığımız anlamda bir ayrımlaşma henüz söz konusu değil. Hatta o kadar ki, örneğin bugün bilimsel bir alan olarak kabul edilmek bir yana, bugünün bilim tanımının tüm kıstaslarını en saf haliyle kendisinde ortaya sermesiyle hiç tartışma götürmez olan fizik, bu dönemde hala bir doğa felsefesi kabul edilmektedir. İlginçtir; Newton, bugün tartışmasız olarak fiziğin temel eserlerinden biri olarak kabul edilen eserine “Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri” adını vermektedir.

Batı uygarlığının gelişiminde 18.yy her bakımdan önemli. Akıl çağı oluyor, felsefeden edebiyata aklın egemenliğinin öne çıktığı bir tarihsel süreci ifade eden aydınlanma dönemi aynı zamanda doğanın incelenmesi ve bilimin sıçrama yapması ile karakterize bir dönem. Düşüncelere, yararlılık ilkesinin egemen olduğu akılcılık ve deneyselciğin iki temel akım

9 Freud, *Uygarlığın Huzursuzluğu*, s.42.

olarak öne çıktığı aydınlanma çağı sosyal olaylara yönelik merakın artması ile de dikkat çekiyor. 1789 Fransız ihtilali ile alt üst olan toplum denen “nesne”nin kavranması ve yeniden akla uygun olarak düzenlenmesi amacı aydınlanma felsefesinin bu merakının kökeni.

Comte’un sistematize ettiği pozitivizm, aydınlanmanın bir ürünü olarak, toplumsal olayları bilimsel yöntemlerle inceleyerek topluma yeni bir şekil ve yön vermek iddiasını ortaya koyuyor. Comte pozitivizmi sistemleştirdiği için önemli bir nokta da olmakla birlikte sosyal olguların bilimsel, yani ampirik deneysel yöntemlerle incelenebilecek bir alan olarak kabullendirilmesinde asıl pay Durkheim’a ait.

Durkheim’ın tüm çalışmalarının merkezinde modern toplumda ahlak sorunu yer alır. Her toplum özünde ahlaki bir birliktir diyen Durkheim; ilk kitabı *Toplumsal İşbölümü*’nü, “ahlaki olguların pozitif bilim yöntemleriyle incelenmesi yolunda bir çaba”¹⁰ sözleriyle okuyucuya sunması dikkate değerdir.

Newton’un kitabının başlığında “doğa felsefesinin matematiksel ilkeleri” sözü ile fiziği bir felsefe olarak görmesinden yüz yıl gibi bir süre sonra bu sefer tam tersi bir süreç yaşanıyor, felsefenin alanında kabul edilen ahlak kavramı, pozitif bilim alanına taşınıyor. Artık bir bilgi, uygulanabilir, ölçülebilir ve uygulamada arzulan amaca uygun bir fayda içerdiği ölçüde değerli kabul ediliyor. Ahlak da dahil. “Her şeyden önce yalnız bilimin yetkiyle saptayacağı bir ahlak vardır”¹¹ der büyük bir özgüvenle sosyoloji biliminin babası Durkheim.

Hukuksal Pozitivizm ve Doğal Hukuk

Şimdi biraz önceki temel sorumuza, sosyal bir bilim dalı olarak hukukun, vicdan kavramı ile ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceği sorusuna aydınlanma çağının bize sunduğu bu tarihsel perspektif açısından bakarak tekrar dönebiliriz.

Aydınlanmacı pozitivizmden esinlenen hukukçular, hukukun; kavramının kökensel olarak içerdiği adalet gibi felsefi bir kavramın üzerinden tartışılmasını boşa bir çaba -ya da belki aynı anlama gelmek üzere- felsefi ve üzerinde mutlak bir karara varılamayacak bir akıl yürütme olarak görüyorlar. Bu tür kavramlar üzerinden yanıtlar aramak bir değer yargısında bulunmak anlamına gelecektir ki bu da çağın gereklilikleri, kültürel alışkanlıklar, dinsel inanışlar gibi değişken durumlara ilişkin görüşlerdir olsa olsa. O yüzdendir ki böyle bir çaba yerine bir sözleşme ile yetinmek en doğrusudur.

Hobbes’un, *Leviathan*’da yasayı yapanın hakikat değil otorite olduğu vurgusu beraberrinde haklarını bir sözleşme ile egemen bir güce devreden insanlar için egemen gücün aynı zamanda en yüksek otoriteye sahip olmasını da getirir. Çünkü ancak bu takdirde sözleşme, o sözleşmenin üzerinde olan bir gücün otoritesi sayesinde bir değer kazanacaktır.

Öncesinde Hobbes’un ileri sürdüğü ve aydınlanma sonrasında hukuksal pozitivizm

¹⁰ Özyurt, “Durkheim Sosyolojisinde Ahlakî Kontrol Sorunu,” s.97.

¹¹ A.g.e.

diye adlandırılan bu görüşün savunucularına göre; hukuk uygulanan hukuktur ve yürürlükteki yasaları uygulayan karar adil olan karardır.

Bu görüşün, sezgisel de olsa hukukun vicdanla ilişkisi olması gerektiğini düşünen insanların dahi kabul edeceği iki yararı var. Bir yandan adalet düşüncesini bitmek bilmez tartışmalardan kurtarıyor ve yargı işinin etkin bir şekilde yürütmesine olanak sağlıyor, diğer yandan da her yurttaşın yazgısının, karşısına çıktığı yargıcın görüşlerine mahkûm olmadığı güvencesini veriyor, çünkü yargıç, yasa koyucunun saptadığı önceden belirlenmiş bir kuralı uygulamakla yetinecektir.

Bunun karşısında doğal hukuk kuramı ise, hukukun içeriğini her zaman ve her yerde doğal olarak var olan her şeyin üzerinde bir geçerliğe sahip olan olarak tanımlar. “Doğal hukuk, hukuk idesi yani adalet ile pozitif hukuk arasında yer alır ve hukuk idesinden pozitif hukuka giden yol üzerindedir. Doğal hukuk, doğadan çıkarılan hukuk değildir. O “olan” ‘ı deyimleyen ontolojik bir düzen değil, “olması gereken” ‘i temsil eden deontolojik düzendir.”¹²

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, bu kuramın savunucuları, hukukun kendisini bizatihi adalet olarak görmekteler. Adalet de ahlaki bir değer olduğuna göre, hukuk sadece uygulanan hukuktan ibaret değildir ve hukuk adalet idealini gerçekleştirdiği ölçüde anlam kazanır.

Pozitivist ve doğal hukukçu akımlar arasında görüleceği gibi, hukukun insanlık tarafından keşif mi edildiği, yoksa icat mı edildiğine dair bir soruya dayanan temel bir karşıtlık söz konusu olan.

Şu anda hala, temel sorumuza bir yanıt, kendi yanıtımızı, vermektense ziyade soruna ait iki farklı ana akımın görüşlerini özetlemekle yetindiğimiz farkındayız.

Gene de; bu ilk aşamada, kısa tarihsel çerçeve içerisinde bu iki ana akımın, doğalcı ve pozitivist görüşlerin, salt hukukun farklı alanlarına dikkat çeken iki akım olmaktan ziyade kökenini antik çağda belirginleşmeye başlayıp aydınlanma çağı ile derinleşen bilim ve felsefe çatışmasından alan diyalektik bir karşıtlığın tezahürü olduğunu gösterebilmeyi umuyoruz. Çünkü ancak; bilim felsefe ilişkisinin diyalektiği çerçevesinde hukuk ve vicdan kavramlarının bugün birbirleri için ne anlama geldiğini çözümleyebilme olanağını yaratabiliriz.

Bilim ve Sanat Açısından Vicdan

Tam bu noktada aydınlanmanın değerlerinin taşıyıcısı bir başka kişi, bizim sorumuza yanıt vermemize olanak sağlayacak başka bir düşünsel mecra açıyor. Freud, psikanaliz kuramının temel kavramlarından biri olan süper ego kavramıyla vicdanı bilim alanına taşır. Freud, saldırganlık içgüdüsünü insanda kökensel olarak var olan bağımsız bir içgüdü olarak tanımlar. Ve bunun uygarlık ve onun ilk talebi olan adaletin önündeki en güçlü en-

¹² Aral, *Toplum ve Adaletli Yaşam*, s.198.

gel olduğunun altını çizer. Ardından “Uygarlık kendisine karşı duran bu saldırganlığa ket vurmak, onu zararsız kılmak için hangi araçları kullanır” diye sorar Freud bu kez. Yanıt; saldırganlığın içe atılmasıdır. Üst ben olarak Ben’in geri kalan bölümlerinin karşısında duran ve vicdan biçimini alarak Ben’in aslında başkalarında tatmin etmekten hoşlanacağı saldırganlık eğilimini kendi Ben’ine yönelten süper ego bu işlevi üstlenir.¹³

Freud, vicdanın üst benin bir işlevi olduğu hükmüne varmıştır. Gerisi, artık teknik bir yöntem sorunudur; uygun teknikle bilinçdışının etkisinden kurtarılabilecek olan insan, bilinçdışı tutkularını tanıyarak onları fark edip ayırdına varabildiği ölçüde aklını egemen kılarak kendi dengeli Ben’ini yaratacaktır. Aslında bu amaç; akılcılığın, aydınlanmacı düşüncenin temel amacıdır ve Freud bu sorunu, en azından kendisi, bilimsel bir tabana oturttuğu düşüncesindedir. Bu anlamda Freud, batı akılcılığının doruklarından biri olarak anılmayı hak ediyor.

Burada kısaca Freud’un psikanaliz kuramının içeriğini, ya da bilimsellik iddiasının geçerliliğini tartışacak değiliz. Ancak bilimsel ya da değil, ama teknik bir yöntem olduğu tartışılmaz olan psikanalizin vicdan tanımlamasına karşı bambaşka bir dilden, sanatın dilinden bir vicdan okuması bize farklı bir bakış açısı sunacaktır.

Ruhbilimin resmi babası kabul edilen Freud’un vicdana bakışının altına Nietzsche’nin “Bana ruh bilim konusunda bir şeyler öğreten tek kişi”¹⁴ dediği Dostoyevski’den bir alıntı.

Alıntı; Suç ve Ceza’dan. Raskolnikov’un, işlediği cinayeti içten bir sevgi ile bağlandığı Sonya’ya itiraf ettiği bölümden. “Kalk! ... Hemen şimdi, şu dakika, Dörtüyl ağzına koş, yere kapan, ilkin kirlettiğin toprağı öp, sonra dört bir yana eğilerek bütün dünyayı selamla, herkesin önünde yüksek sesle, “Ben öldürdüm” diye bağır... Sana gereken şey günahının acısını çekmek. Ancak bu şekilde temizlenebilirsin. Peki, ama bu durumda sen nasıl yaşayacaksın? Nasıl? Kiminle yaşayacaksın. İnsansız nasıl yaşanabilir?” Raskolnikov sanki bir rüya içindeymiş gibi; “...Ben belki de üstelik kendime itiraf ettim! Belki de hala bir insanım, bir bit değilim...”¹⁵

Dostoyevski’de Sonya’nın, vicdana çağrısındaki bu güçlü ve sarsıcı çağlayışa Raskolnikov’un yanıtı, tüm insanlıktan gizlense bile insanın kendi vicdanından gizleyemediği bir suçun insanı nasıl da benlik yitimine götürerek aciz duruma düşürdüğünün en güzel ifadesidir. En azından kendime itiraf ettim, belki de bir bit değil, hala bir insanımdır diye inler Raskolnikov.

Dostoyevski’nin değerlerle yüklü insanına karşın Freud’un insanı, sadece içgüdüsel isteklerinin doyurulması zorunluluğuyla öteki insanlarla ilişki kuran ve özünde bencillik yatan bir varlık, libidonun yönettiği ve libidonun taşkınlıklarını en alt düzeyde tutma ilkesine göre çalışan bir makine gibi tanımlaması arasındaki derinlik farkına dikkat çekmekle

13 Freud, *Uygarlığın Huzursuzluğu*, s.80-90.

14 Gide, *Dostoyevski*, s.39.

15 Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, s.180-181.

yetiniyoruz. Freud’un insanı; akıl ve duygu arasında bölünmüş bir canlıdır, psikanaliz de, insanın teknik bir incelenme yöntemi.

Teknikleşme ve Yabancılaşma

Teknik¹⁶ sözcüğünü burada kısaca ne anlamda kullandığımı belirtmem gerekiyor.

Jacques Ellul, Teknoloji Toplumu eserinde, makineye bağlı klasik teknik kavramının anlamını, 18. yüzyıldaki değişimle birlikte anlamını yitirdiğini öne sürerek psikanaliz ve sosyoloji gibi insanlığın tüm entelektüel faaliyet alanlarının da tekniğin uygulama alanına girdiği saptamasında bulunur. Standartlaştırma ve rasyonelleştirme bu teknik tanımının karakteristik özelliğidir. Vicdan gibi hukuk da bu teknikleşmeden nasibini alır. “Yaptığınız işin felsefesini yapmazsanız teknisyeni olursunuz” der Nietzsche¹⁷.

Hukuk da teknikleştiği ölçüde hukuk sistemi; adalet ve vicdan üzerine kafa yoran filozofik düşünceli değil, gerekli olan tekniğin ilkelerini iyi bilip iyi yorumlayan ve yasal terminoloji sınırları için gerekli çözümleri bulacak tekniker kafalara ihtiyaç duyar. Adalet, bireysel sorunlar karşısında pratik bir gereklilik değil, soyut bir kavrama dönüşür. Aslıolan verimlilik ve bu amaçla standardizasyon tek çıkış yolu olarak görülür. Yasalar çeşitlenir ve sert bir mantığa dayalı hükümler hukuka egemen olur.

Teknisyeni açısından tüm hukuk etkinliğe bağlıdır. Uygulanması olmayan bir hukuktan söz edilemez. Oysa teknisyen deneyimleriyle görmektedir ki hukuka insanların kendi iç sesleri ile uyulmamaktadır. Hukukun kaynağı olan ahlak bile, hukuk sistemine kendi doğallığında eklenmemektedir. Bu durumda hukuk, artık halkın ona bağlanmasından değil beceri akıl yoluyla davranışları kurallara göre ayarlayan mekanizmalardan ibarettir. Bu da hukuk uygulayıcılarını, hukukun amacını gözden kaçırıp yasaların uygulanmasını temel alan bir role büründürür.

Junger’in deyimiyle teknisyen, “hukuku teknik bir normlar dizgesine indirgeyerek vicdanın ve toplumun taleplerini normatif tekniğe tabi kılar”¹⁸. Düzen ve güvenlik kavramı artık hukuk tekniğinin amacına dönüşmüş ve hukukun temeli olan adalet kavramının yerini almıştır. Ne de olsa düzen ve güvenlik kavramları, adalet kavramına göre teknikleşmeye ve aynı anlama gelmek üzere “organize”¹⁹ edilmeye çok daha müsaittir!

Platon; Euthydemos’da söz söyleme sanatını, retorığı, büyücülük sanatına çok yakın bulur ve her ikisini de en değerli sanatlar olarak niteler. Çünkü büyücülük nasıl zararlı hayvanları öldürüyorsa, güzel söz söyleme sanatı olan retorik de, agorada yargılanırken yargıçları ve meclis üyelerini büyüleyerek hayatta kalmayı sağlıyordu.²⁰

Dünün, adalete ulaşmaktan çok, güzel söz söyleme tekniği ile yargıçları etkileme sanatı

16 Ellul, *Teknoloji Toplumu*, s.13-17.

17 Aktaran Polath, “Hukuk, Adalet, Vicdan...”

18 Ellul, *Teknoloji Toplumu*, s.311.

19 A.g.e., s.21.

20 Platon, *Euthydemos*, s.43.

olan hukuktan, bugünün hukukçuyu, karmaşıklaşmış teknik dizgeyi en verimli ve amaca uygun şekilde kullanabilecek teknisyene indirgeyen günümüzün teknikleşmiş hukukuna olan bir değişim sürecidir yaşanan. “Hukuk tekniği geliştiği oranda doğal hukukun gerilediği hukukun vicdana dayalı kaynağının öğrenilen hukuk tarafından temizlendiği”²¹ ortadadır.

Kendini uygarlığın sanat ve felsefe alanlarından kopartan bir bilim anlayışı; teknikleşmeye mahkûm olmaktan kurtulamaz ve “gayri şahsileştiği”²² oranda da insan doğasından kopar. Bilim, 18. yy itibariyle uygarlığın diğer bileşenleri ile bağımlı koparıp teknikleştiği oranda, antik yunan da “kendini bil” özdeyişinde ifadesini bulan insanın kendini bütünsel olarak anlamasını öngören bilgece öngörüşünden saparak, “haddini bil” buyurganlığındaki bir yabancılaşma alanına dönüşmekten kurtulamamıştır.

Tanımı gereği bir dış yaptırım gücünden meşruiyetini alan hukuk; antik çağın “güzel sözle ikna” tekniğinden günümüzün karmaşık ve standartlaşmış, araçları amaçsallaştırarak; düzen ve güvenlik adına vicdan ve adaletten ödün vermeye hazır bir teknik organizasyona dönüşmüştür.

Bu teknik organizasyon, dış zor’un saldırdığı korku’dan aldığı meşruiyetle, bireyin vicdanından tamamen kopmuş standartlaşmış bir cezalandırma aygıtıdır.

Tolstoy “Bilim” adına değersiz, bazen de zararlı şeylerin peşinde koştuğumuzun en güçlü kanıtı, bir cezalandırma biliminin var olmasıdır. Cezalandırma, insanın bilinen en cahilce ve en saldırganca eylemi, insanın gelişiminin en alt düzeyden bir kalıntısıdır; bir çocuğun veya bir delinin düzeyinden bile daha aşağıdır.”²³ der.

Konumuz özelinde söyleyecek olursak, bu yabancılaşmaya karşı duracak olan tek güç; iyi ve kötüyü bilme meyvesini yiyen insanın bu sayede kazandığı, Tanrı’ya, “insan bizden biri gibi oldu” dedirten o sınırsız kendini aşma potansiyelinin kendisidir. İçindeki “kendini” aşarak daha üst bir şuur haline geçme isteğidir. Vicdandır. Ve çünkü insan “ancak doğasına, vicdanının sesine uyarsa ahlaken iyi davranmış olur; öyle ki vicdanın söylediği şey nesnel olarak yanlış olsa bile.”²⁴

Aksitakdirde vicdan; insanın kendini aşma içgüdüünün engörkemli gücü olmaktan çıkarak ya teolojik söylemin boyunduruğunda, bir ölçüde “gerçek üzüntünün dışı vurumu” ve bir ölçüde de “gerçek üzüntüye karşı protesto” olmaktan öte bir anlam taşımayan bir yanlış bilinç olmaktan, ya da hukuk tekniğinin ellerinde, düzen ve güvenlik kavramlarına kurban edilmekten kurtulamayacak.

Hukukun vicdanla ilişkisinin tartışılmasında belirginleşen iki ana akımın; aslında hukukun insanlık tarafından keşif mi edildiği, yoksa icat mı edildiğine dair bir soruya dayanan

21 Ellul, *Teknoloji Toplumu*, s.307.

22 A.g.e., s.21.

23 Tolstoy, *Bilgelik Takvimi / Tolstoyun Günlüğü*, s.277.

24 Aral, *Toplum Ve Adaletli Yaşam*, s.117.

temel bir karşıtlık içerdiğini tespit etmiştik. İnsan hem icat edendir hem de keşfeden. Çünkü insan neyi keşfedeceğini seçtiği ölçüde keşiflerinin mucididir de. Bu anlamda insanlığın hangi paradigmanın esiri olduğu değil, hangi paradigmayı seçeceğine dair insanlığın iradesine ve geleceğine duyulan umudun zemini de budur.

BİBLİYOGRAFYA

- Aral, *Vecdi. Toplum Ve Adaletli Yaşam. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1988.*
- Dostoyevski, *Fyodor. Suç Ve Ceza. Cilt 2. İstanbul: İskele Yayıncılık, 2009.*
- Ellul, *Jacques. Teknoloji Toplumu. İstanbul: Bakış Yayınları, 2003.*
- Eyuboğlu, *İsmet Zeki. Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2004.*
- Freud, *Sigmund. Uygarlığın Huzursuzluğu. İstanbul: Metis Yayınları, 2011.*
- Gide, *André. Dostoyevski. İstanbul: Payel, 1998.*
- Özön, *Mustafa Nihat. Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2008.*
- Özyurt, *Cevat. “Durkheim Sosyolojisinde Ahlâk Kontrol Sorunu,” 2007. <http://www.degerlereregiti.org/ded/13/ded13mak4.pdf>.*
- Platon, *Euthydemus. İstanbul: Sosyal Yayınları, 2000.*
- Polatlı, *Ahmet. “Hukuk, Adalet, Vicdan...,” 2009. <http://www.makaleler.com/bilim-makaleleri/hukuk-adalet-vicdan.htm>.*
- Tolstoy, *Lev. Bilgelik Takvimi / Tolstoyun Günlüğü. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2001.*
- “Frascati Kılavuzu.” *Tübitak, 2002.*
- “Hukuk.” *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50ea08092c8c02.44259266.*
- *Kitabı Mukaddes. İstanbul: Kitabı Mukkades Şirketi, n.d.*
- “Vicdan.” *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50ea080da1c401.76122359.*